

Matthiola; Kreutterbuch, 1586, Von Steinbrech

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Von Steinbrech. Cap. XIX.

Gestallt.

teinbrech werden viel Kreutter genannt, nach dem viel Kreutter der Art seind, den Stein zu brechen und auszuführen. Unter andern ist das teutsche weisse Steinbrech, wirt im auszgehenden Mayen an dÿrren, rauhen, steinechten und sandichten orten gefunden. Die Bletter, welche gemeiniglich auff der Erden auszgespreit ligen, sind rund, ein wenig zerkerfft, wie die Gundelreb, aber feister und linder. Mitten aus den Stöcklen bringet herfür ein runder, gerader, dünner, harichten Stengel, Arms hoch, der hat wenig Nebenzweige, die tragen an jhren Gipffeln weisse Blumen oder Veieln. Formiret wie die Krantznâglen, doch viel kleiner, Jedoch lassen sie ein zweyhörnet Hûlszlin nach sich, in welchem kleiner Samen wie Staub verschlossen, scheint aber unfruchtbar zu seyn. Die Wurtzel aber hat viel anhangender, Leibfarber Kôrnlén, wie Coriandersamen, eines bittern Geschmacks, die helt man für den Samen, dann so man sie versetzt, wechst von einem jedern Kôrnlén ein besonder stöcklen.

Natur, Krafft, und Wirckung.

Steinbrech ist warm unnd trucken im dritten Grad. (Kkk iiij) [686]

(C) In Leib.

Steinbrech mit seiner Wurtzel in weissem Wein gesotten, und getruncken, reiniget die Nieren und Blasen, fÿrdert den Harn, und treibt den Stein ausz, und disz thut es für allen andern kreuttern. Gleiche wirckung hat auch der Samen (das sind die rote Kôrnlén an der Wurtzel) zu Pulver gestossen, eines halben Lots schwer in einem trunck Weins, oder Ziserbrûhe, warm eyngenommen. Darzu ist nütz und gut, so man nach gemeldtem Tranck in ein Wannen oder Lendenbad sizte, darinne Pappeln, Chamillen, Habersto, Beyfusz, und dergleichen Kreutter gesotten haben. Solchs sol aber geschehen, nicht bald nach dem essen, dieweil die Speisz noch im Magen ligt, auch nicht, so etwann ein Fieber

Van steenbreek. Kapittel XIX. (*Saxifraga granulata*, *Pimpinella saxifraga*, blad komt niet overeen, zo ook *Sanguisorba officinalis*?)

Gestalte.

Steenbreek worden veel kruiden genoemd naar dat er veel kruiden de aard zijn de steen te breken en uit te voeren. Onder andere is dat Duitse witte steenbreek, wordt in uitgaande mei aan droge, ruige, steenachtige en zanderige oorden gevonden. De bladeren welke gewoonlijk op de aarde uitgespreid liggen zijn rond, een weinig gekerfd zoals de hondsdrif, echter vetter en zachter. Midden uit de stek brengt het voort een ronde, opgaande, dunne haarachtige stengel, arm hoog, die heeft weinig zijtwijgen, die dragen aan hun toppen witte bloemen of violen. Gevormd zoals de kransnagels, doch veel kleiner. Toch laten ze een twee hornig hulsje na zich in welke klein zaad zoals stof besloten, schijnt echter onvruchtbaar te zijn.* De wortel echter heeft veel aangehangen lijfkleurige korreltjes zoals koriander zaad, een bittere smaak, die houdt men voor het zaad, dan zo men ze verzet groeit van elk korreltje een aparte stek..

Natuur, kracht en werking.

Steenbreek is warm en droog in derde graad. (Kkk iiij) [686]

In lijf.

Steenbreek met zijn wortels in witte wijn gekookt en gedronken reinigt de nieren en blaas, bevordert de plas en drijft de steen uit en dit doet het voor alle andere kruiden. Gelijke werking heeft ook hete zaad (dat zijn de rode korreltjes aan de wortel) tot poeder gestoten, een halve lood zwaar in een dronk wijn of kekerbrij, warm ingenomen. Daartoe is nuttig en goed zo men na gemelde drank in een bad of lende bad zit, daarin kaasjeskruid, kamille, haverstro en dergelijke kruiden gekookt hebben. Zulks zal echter geschieden niet gauw na het eten omdat de spijs noch in

vorhanden were, darzu sol man nicht lange in warmen Bad verharthen, dann es macht matt, doch mag man unterweilens in dem Bad das Antlitz und Hände mit frischem Rosenwasser oder Malvasier erfrischen.

Steinbrech mit aller Substantz im Mayen gebrannt, ist lieblicher zu brauchen wider gemeldte Kranckheit, jedes mal auff vier lot, oder vier Löffel voll getruncken. Das Pulver von Steinbrech in einem weichen Ey gessen, benimpt die Harnwinde und kalten Seych.

Welscher Steinbrech. Saxifragia altera. Es ist noch ein ander Steinbrech, welcher sich nach der Beschreibung Dioscoridis näher zutregt, wie ich in meinen Lateinischen Commentarijs hab angezogen. Solch Kraut wechst auf den grossen harten Steinen und Felsen, ausz engen Klünsen und Ritzen, als were der Stein allein von wegen dieses Krauts aufgespalten. Die Bletter vergleichen sich fast dem Fenchel oder Dillen, darzu auch der Stengel, ohn dasz er kleiner und ringer ist, tregt oben dünne Dolden, darinne ligt der Samen. Die Wurtzel ist zertheilt, am Geruch und Geschmack der wilden Pastiney gleich, doch schärpffer.

Natur, Krafft, und Wirckung.
Disz Kraut hat alles vermögen desz weissen Steinbrechs, insonderheit dienet [687] es auch wider die Geelsucht, anfangende Wasserseuche, verstandene Weiberzeit, langwirige (A) Hauptwehe, so von Schleim und kalten sachen kompt.

Aussen.
Der Safft ausz den Blettern in die Augen getropfft, benimpt die weisse Flecken, Wülckle, oder anfang desz Starns, und thut solchs kräfttiger, dann der Fenchelsafft.

≠Saxifraga I. Saxifraga II.
Der Autor sagt in seinem Lateinischen Kreutterbuch, dasz er erstlich für des Dioscoridis Saxifragam, welche Bletter wie Epithymus haben sol, das obbeschriebene Gewechs gehalten hab, welchs er welschen Steinbrech nennet, weil es so lange Bletter wie Haar, viel dünner denn desz Fenchels

de maag ligt, ook niet zo er een koorts voorhanden is, daartoe zal men niet lang in het warme bad verharthen, dan het maakt mat, doch man men ondertussen in het bad dat aangezicht en handen met fris rozenwater of malvezij verfrissen.

Steenbreek met al zijn substantie in mei gebrand is lieflijker te gebruiken tegen gemelde ziekte, elke maal op vier lood of vier lepels gedronken. Dat poeder van steenbreek in een week ei gegeten beneemt de plaswind en koude zeik.

Italiaanse steenbreek. Saxifraga altera. Er is noch een andere steenbreek welke zich naar de beschrijving Dioscorides dichter bij toedraagt zoals ik in mijn Latijnse Commentaren heb aangehaald. Zulk kruid groeit op de grote harde stenen en rotsen, uit enge spleten of reten als waren de stenen alleen vanwege dit kruid open gespleten. De bladeren vergelijken zich vast de venkel of dille, daartoe ook de stengel, uitgezonderd dat het kleiner en minder is, draagt boven dunne schermen, daarin ligt het zaad. De wortel is verdeeld, aan reuk en smaak de wilde pastinaak gelijk, doch scherper..

Natuur, kracht en werking.
Dit kruid heeft alle vermogens der witte steenbreek, vooral dient [687] het ook tegen de geelzucht, aanvangende waterziekte, staande vrouwen tijd en langdurende hoofdpijn zo van slijm en koude zaken komt.

Van buiten.
Dat sap uit de bladeren in de ogen gedruppeld beneemt de witte vlekken of wolken of aanvang der staar en doet zulks krachtiger dan het venkelsap.

*Saxifraga I. Saxifraga II.
De auteur zegt in zijn Latijnse kruidenboek dat hij het eerst voor Dioscorides Saxifraga, welke bladeren zoals Epithymus hebben zou, dat opgeschreven gewas gestalte heeft welke

habe. Aber weil man in etlichen alten Buchern pro Epithymo, Thymo findet geschrieben, wöllen jhr etliche ein andere Saxifragam haben, unnd Dodonæus zeucht hieher das gemeine Serpillum, weil es Kôpfflin und Blettlin wie Thymus hab, auch nicht selten an steinichten Orten gefunden werde, darzu den Harn und Stein ausztreibe, welches alles Dioscorides von seinem Saxifraga setzt. Andere seind anderer opinion. In seinem Epitome plantarum, mahlet der Autor zwey schöne Gewechslin, das erste mit kleinen subtilen grâwen Blettlin und purpurfarben Blûmlin, hab ich in Monte Iuliano umb Pisa an Steinen wachsen funden. Das ander kompt mit dem Gewechs ubereyn, welches man Satureiam duriorem nennet, aber diese hat weisse Blûht gemeinlich, vielleicht mag man sie auch mit Purpurfarben finden. w echst gern an steinichten orten, der gestalt, wie wir sie allhier unter den Namen Saxifragæ II. gemahlet haben, beyder Krafft und Wirckung ist den Harn zu fûrdern, den Griesz und den Stein auszutreiben.

Saxifraga magna.

Dieser wirdt genant grosser Steinbrech, von wegen der grossen Krafft, wider den Stein, sonst ist das Krâutlin an jm selbst nit grosz, bringt kleine bleichgelbe Blûmlin, darausz runde Hûlszlin werden mit viel kleines Samens, wechst auch in Steinklûfften, dasz man es nicht herausz kan gewinnen, man zerbrech dann die Felsen, mit starcken Instrumenten darzu dienstlich. ≠

Steinbrech heist Lateinisch Saxifraga. Welsch Salsifragia. Behmisch Lomikamen. [688]

hij Italiaanse steenbreek noemt, terwijl het zulke lange bladeren heeft als haar, veel dunner dan de venkel heeft. Echter omdat man in ettelijke oude boeken pro Epithymus, Thymus vindt geschreven willen ettelijke het een andere Saxifraga hebben en Dodonaeus betoont hier dat gewone Serpyllum, omdat het kopjes en blaadjes zoals Thymus heeft, ook niet zelden aan steenachtige oorden gevonden wordt, daartoe de plas en steen uitdrijft welke alles Dioscorides van zijn Saxifraga zet. Andere zijn andere opinie. In zijn Epitome plantarum tekent de auteur twee schone gewasjes, de eerste met kleine subtiele grauwe blaadjes en purperkleurige bloempjes, heb ik in Monte Iuliano om Pisa aan stenen groeiend gevonden. De andere komt met het gewas overeen welke men Satureja duriorem noemt, echter deze heeft witte bloei gewoonlijk. mogelijk mag men ze ook met purperkleurige vinden. *.w echst Groeit graag aan steenachtige oorden, de gestalte zoals we ze alhier onder de naam Saxifraga II getekend hebben, beide kracht en werking is de plas te bevorderen, gruis en steen uit te drijven.

Saxifraga magna.

Deze wordt genoemd grote steenbreek vanwege de grote kracht tegen de steen, verder is dat kruidje aan zichzelf niet groot, brengt kleine bleekgele bloempjes waaruit ronde hulsjes worden met veel klein zaad, groeit ook op steenkliffen zodat men ze er niet uit kan winnen. Men breekt dan de rotsen met sterke instrumenten daartoe dienstig.

Steenbreek heet Latijns Saxifraga. Italiaans Salsifragia. *Tsjechisch Lomikamen. [688]

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>